



ДУХОВНІСТЬ НАШОГО ОБРЯДУ

УДК 391.2.(477)

В.Ф. БОЙЧЕНКО

Жіночий поясний одяг українського Полісся (на матеріалах експедицій)

На польових матеріалах, зібраних під час експедиції в деяких селах північних районів Волинської, Рівненської, Житомирської, Київської, Чернігівської та Сумської областей у 1978–1985 роках автор ще раз дослідив один із складових видів жіночого одягу – поясний. Засвідчив, що на українському Поліссі наприкінці ХІХ – на початку ХХ ст. явно зберігалися древні самобутні типи поясного вбрання.

Ключові слова: жіночий поясний одяг, полотняні та вовняні спідниці, запаски, фартухи, плахта.

Класичний селянський одяг Українського Полісся, як і взагалі народне вбрання в Україні, бере початок із прадавніх часів, характеризувався відносно простими моделями, доцільністю, практичністю, узгодженістю декору й крою. Він не тільки одягав тіло – захищав від негоди тощо, покривав і прикривав згідно з тогочасною моральністю, але й вбирав жінку – прикрашав її. Старші люди у селах не раз говорили: «колись як вийде дівка, то так як квіточка в городі», «да у вінках, да у чубах, да у косниках, як квітки у городі», «усю жизнь баби ходили ловко».

Що стосується жіночого поясного одягу, то зокрема в досліджуваній період (кінця ХІХ – на початку ХХ ст.) – в Українському Поліссі, як ні в якому іншому часі, були у вжитку різні форми поясного вбрання з багатьма локальними різновидами. Тут можна було побачити запаски з однієї пілки, плахти з двох полотнищ, фартухи, розмаїття спідниць. Одні були розповсюджені на всьому Поліссі, деякі – наприклад плахти – переважно на Чернігівщині, Сумщині.

Виготовляли зазначений одяг ще на початку ХХ ст. здебільшого із саморобної тканини (сировиною слу-

жив льон, коноплі, вовна), менше – з фабричної. За складом пряді (завжди брали доброго гатунку) в домашніх умовах ткали (наприклад у с. Полиці на Волині): «портове» полотно (снували і ткали портом); «попортне» (основа портова, ткали вовною); «потретинне» (одна нитка основи була портова, друга – вовняна і ткали вовною). Тканина з лляної чи конопляної пряді йшла на пошиття полотняних запасок, фартухів, спідниць, запонів, хусток (припинали до плахт на Чернігівщині), в якій використовували вовняну – на суконні запаски та спідниці (літники, бурки, саяни, андараки), плахти. Домоткане полотно ткали на власних горизонтальних пристроях – кроснах, верстатах. «То не хата, що не було верстата», – казали в с. Полиці (Волинська обл.). Проте в деяких селах на початку ХХ ст. існували й інші засоби, значно давніші, простіші за конструкцією – лади, сохи (сошки, ноги, стави, верстат на ногах). Літні жінки, котрі ще самі на них працювали, або про які лише чули від старих людей, згадували, що «на сохах, ладах не дуже було добре ткати, а на верстатах (робили як кросна) – краще». Під час експедицій не вдалося побачити ні ладів, ні сох, проте пощастило записати складові сох, їхнє призначення, розміщення. Зокрема, в с. Липники на Житомирщині стало відомо, що воротило, на яке намотували основу («задне», «велике»), клали на лаву між вікнами і прив'язували до передньої стіни. Для цього в стіні прокручували два наскрізних отвори, в які протягували петельки з мотузок (зав'язували знадвору). В хаті у них укладали задне воротило, а знадвору – палицю. Пізніше в стіну вбивали дві скоби («жабки»), до яких шнурками прив'язували воротило. Воротило, на яке намотували готове полотно («передне», «перше», «мале»), клали на дві колодки з розсішками («сохи»), вкопані в землю, паралельно лаві. Обидва воротила вкладали і на чотири сохи, вкопані в землю попарно. Нити і бердо підвішували до поперечки, покладеної на кілки, вбиті в стіні (на кілках робили прорізочки, щоб поперечка з них не вискакувала), або прив'язували до кийка, прибитого до балька в стелі упоперек. До нита шнурками прив'язували поножі (підніжки, «щоб ходили добре ніжки», – жартували оповідачки). Коли ткали на сохах, то готове полотно не накручували до кінця на воротило, а «пускали під ноги, щоб великий покотел (накручене полотно) не заважав ткалі ткати». Воротило виготовляли з потовщенням на кінці («головкою») з наскрізними отворами для кия: у велике воротило стромляли короткого кия відкручувати основу й довгого в мале, тримати і натягувати полотно. У малому воротилі по довжині посередині прорізували додатково щілину для закладання прутка («детко», «дітко») – притискати пряжу. Воротило без прутка (на основу) жіночки жартома називали «воротило-мати», з прутком (на полотно) – «мати й детко». Крім того,

заднє воротило робили з двома кружками (колесами) на кінцях, переднє – «пустим». На таких само верстатах ткали і крайки, тільки нит для цього виготовляли меншим за розміром, а замість бердо використовували дощечки для ущільнення пряжі на основі.

Найскладнішим і наймаруднішим процесом у ткацтві вважалося «навити і накладати основу». Селянки зізнавались, що «намотувати пряжу на воротило і накладати в нит не всі вміли, а як накладеш та й затчеш, то буде люба ткати». Через те деякі з жінок цю роботу просили виконати досвідченіших. Що то складні процеси в ткацтві, можна впевнитися із приказок:

Кума кумі козу дарувала,
Щоб кросна заткала і доткала.
або: Не давай мене, мамо,
Туди, де затикають і дотикають,
А де посередині тчуть.

Почавши ткати, господиня завжди намагалася сама доткати до кінця, «щоб на тім світі за собою не тягти, що не поробила» чи «щоб кросна за мною не тягнулися» (с. Липники на Житомирщині).

Ткали тканину полотном («просто», «по-простому», «по-просцині», «по-прощині»); «у хвойку», «у сосонку», «у кружку», «у рядки», «перебором», «у переклад», «кожушко». Останні дві техніки використовували і як оздоблювальні – виконували орнаментальні елементи. Прикрашали жіночий поясний одяг і вишивальними техніками: заволікуванням, занизуванням, насилуванням, прутиком, хрестиком, гладдю, мереженням та іншими.

Фарбували вовняну, лляну чи конопляну пряжу в домашніх умовах природними барвниками (рослинними, глиною, іржею) із застосуванням купоросу, галуни, а також купованими хімічними; були й такі, «хто здавав фарбувальнику». Від старших людей вдалося записати декілька способів фарбування пряжі, а також готових речей, зокрема вовняних, рослинними барвниками. Наприклад, на Чернігівщині, щоб пофарбувати вовняні нитки в чорний колір, їх на день клали у відвар із вільхової кори, а потім варили. «Після мочили в опилки від заліза або кидали в іржаве залізо, кип'ятили (робилися чорні) й викидали на сонце». Так красили кілька разів. У с. Бехи на Житомирщині «у відвар з ольхових шишок (бруньок) додавали купоросу чи спочатку мочили в чорній землі (привозили з с. Васьковичі), а потім варили разом із розпареними ольховими бруньками й купоросом». «Як була чорна вовна з чорної овечки, то так її і залишали, інколи трохи підкрашували». «Щоб була білою пряжа, брали вовну з білої овечки, вибілювали на морозі як полотно, або на 1–2 тижні клали в розчин з білої глини». В тому ж селі, аби пофар-

бувати пряжу в синюватий колір, «варили червець (перстач сріблястий) – корінці, бубочки (росте на камінні) чи ще з додаванням звіробію», «бульбашки з листя дуба з купоросом»; у жовтуватий, рудуватий – робили відвар із бовтушки (цмин), лушпиння цибулі; в зелений – «з зелениці, як хвойка росте». В с. Скурати (Житомирщина) у відварі з кислиць фарбували в фіолетовобураковий колір, з кори сливи – рудий, з вовчих ягід – синій. Там-таки для отримання чорного барвника використовували кору дуба. Щоб фарба не бралася, вовну додатково варили в буряковому квасі або сироватці чи сечі.

Найбільш древнім типом («предковіцьким», «старосвітським», «старовірським») із вище названих видів жіночого поясного вбрання на Українському Поліссі вважаються запаски («полки», «пілки», «паски», «опаски»). У минулому вони були мало не єдиним жіночим поясным одягом на всій Україні, і ще на початку ХХ ст. подекуди виконували функцію суто поясного вбрання. Про давність запасок, зокрема їхнє існування у ХVІІ ст., подається в інформації шведського посла про перебування на Україні: «Жінки вбирались у сорочки та виткані з вовни червоні й переткані білими нитками запаски [1]. В запаски одягненими (а також літниками, спідницями, фартухи) виглядають жінки на малюнках Де ля Фліза [2]. Там же згадується і поясний одяг у вигляді двох шматків тканини, припнутих на сорочку. Про значно давніше їхнє побутування нагадують зображення на срібних браслетах з Києва ХІІ–ХІІІ ст. [3]. Та й у самому слові запаска, котре складається з префікса «за-» (в розумінні за чимось) й іменника «пасок» («пас»), можна вгледіти конструкцію найпростішого, найпримітивнішого виду жіночого одягу – тобто те, що за паском (поясом) і є одяг. Слово пасок (пас), ймовірно, виводиться від пасмо (частина мотка пряжі), з чого в усі часи вили і в'ють мотузки (скручені пасма прядива), які використовували для перев'язування і як пояс (пасок), котрим обв'язували стан людини. Поєднання цих двох слів: «за» і «пасок», можливо, і дало назву даному виду вбрання.

Тканину на запаски готували домоткану з вовни (основа портова, дуже рідко вовняна), з вовни наполовину з портом, полотняну (портову), з валової пряжі та фабричної матерії. При тканні в домашніх умовах застосовували кілька технік. Та не всі вони були однаково поширені на Поліссі – залежало від традиції, моди, призначення («буденні», «городні», «святкові», «святні»). Матеріальної спроможності: «не всі могли мати не лише гарно оздоблену запаску, а й взагалі з вовни – бідні ходили в полотняних», «бідні було що не мали жодної суконної запаски, заможніші – одну-дві, а багаті – три і більше». Що не в усіх були запаски, можна зрозуміти із приказок:

Хто до кого, а я, до Параски,
У мене штанів чорт ма,

А в неї запаски.
або: Хочу таку жінку мати,
Щоб вона була
З припиндою і запинкою [2].

Шили вовняні запаски в одну пілку (полку), шириною приблизно 60x80 см. Задню переважно ткали ширшою, а передню – вузкою. Довжину робили, аби з-під запаски виглядав вишитий подолок сорочки чи спідниці. Вгорі існувало кілька варіантів пошиття. Просто підрублювали або брали на обшивку. Чи трохи загинали, зшивали, щоб можна було протягнути мотузку. Підрублювали й на кутах робили петельки. В с. Макарівка на Чернігівщині в петельки втягували червону, синю або зелену застіжку. «У піст червону не затягували – гріх, протягували синю чи зелену», – переказували мешканці села. Щодо зав'язок угорі, то побутував і найдревніший тип запасок – шматок тканини без зав'язок чи пояса – підперезували паском, наклавши на запаску. Зав'язки («торочки», «трочки», «учіпки», «очкур», «поворозки», «мотузки», «шнурочки», «подв'язки», «поясниці») виготовляли з вовняних ниток (скручених) з китицями на кінцях, з домотканої чи фабричної тканини (пізніше), пришивали до верхніх кутів. Були випадки, коли кінці пришивали і трохи відступивши від кутів до середини запаски, вздовж верхнього краю чи вертикально або навскіс (у такому разі кінці зав'язок донизу ледь розходилися). Проте більше до запасок пришивали пояса («пасок», «пасницю», «поясницю», «опасок», «комір», «комірець») з зав'язками на кінцях, застібали і на гудзик. Під паском багато хто по боках збирали по 2–4 складочки («закладочки», «фалдочки»). Внизу «просто» підрублювали або низ обшивали іншою тканиною (плисом, стрічками), а то й низ і боки запаски до половини. Облямовували й кольоровими нитками у вигляді дрібних зубців, оздоблювали мереживом, шлярками.

Запаски ткали «чистими» («з чистим дном») – не оздобленими. У долішній частині (вище від краю) прикрашеними однією-кількома неширокими тканинами «простими» пасками або заповненими дрібними узорними елементами чи однією орнаментальною смугою з «великих» узорів у обрамленні вузьких смужок. Та найбільше носили в поперечні пасочки («пасати», «у цівки», «у плахи», «плахами») – «по людях запаски ткали в різні пасочки», – говорили селяни. Розташовували їх на полотнищі в такі способи: внизу на подолку; досередини полотнища; трохи вище до паска і, переважно, «у всякій поперечні різні смуги по всьому полю» («рябенькими», «через паску»). В усіх випадках пасочки ткали вузенькими («дрібними»), одноколірними з різних барв. Розподіляли на підлі рівномірно чи внизу густішими. Часто в просту композицію з дрібних смужок у нижній частині вводили одну-декілька ширших одноколір-

них або заповнених «маленькими узорчиками» («зубчиками», «кулачками», «віконечками» та іншими). Поліські жінки носили вовняні запаски і поздовжні паски (прості одноколірні) (села Любимівка, Федорівка – Київщина) або вузькі орнаментальні, зокрема «хмелик» (с. Неділиця – Житомирщина), чи як літник у поздовжні пасочки з квіточками (с. Макарівка – Київщина), а також картаті («в клітку», «у клітинку», «картисті») з кількох кольорів (села Вирва, Веприн – Житомирщина, Червоні Партизани – Чернігівщина, Великі Озера – Рівненщина). Останні мало були поширені.

За забарвленням одноколірні запаски («ткали тоненько») побутували чисто червоні, сині, чорні, вишневі, зелені й інших кольорів та «сивенькі, як вовна, не фарбовані» (щоб краще запаски виглядали, їх бувало трохи підкрохмалювали) – Чернігівщина). «Прості» або орнаментальні пасочки внизу на запасці (якщо такі були) робили з однієї – кількох барв. «Пасаті» більше ткали на червоному чи чорному тлі («давніші були в поперечні червоні смуги на чорному дні, однакової ширини», рівномірно розміщені на полотнищі – Житомирщина). Подібні запаски в долішній частині додатково ще оздоблювали широкою смугою якогось іншого кольору («доріжкою», «гальоном»). Та найбільш розповсюдженими були по всьому полю переткані (затикані) ритмічно повторюваними пасками кількох кольорів.

3-поміж усіх поліських видів вовняних запасок особливо виділялися житомирські, в які вбиралися заможні селянки більше у селах, що не зазнали кріпацтва – т.зв. шляхетських. Ткали їх, як і скрізь, вовною з власних овечок, «кожна людина тримала овечки – мали по 6–10, як у кого, було й по 40». Обробляли сировину, здебільшого, самостійно, а «хто здавав у чесальню, фарбувальнику». Всі роботи з виготовлення тканини виконували жінки – «як був хороший чоловік, то допомагав лише обробляти вовну, а жінка вже пряла, ткала». Пряли тоненько на веретено, пізніше – на коловоротці. Ткали «у переклад», поширеною килимовою технікою на Коростенщині й інших сусідніх районах. У минулому їх виготовляли ткалі-килимарниці. «Колись по селах не всі ткали перекладу, пізніше багато жінок почало ткати», – говорили інформатори. Майстрині, як і всі хазяї, мали землю, худобу, а ткали у вільний час. Та були килимарниці, які жили лише працею свого ремесла. Влітку вони їздили по людях і свого господарства не мали. Найавторитетнішими вважались килимарниці із сіл Бехи, Пашини й деяких інших. У с. Бехах поговорювали: «У Білошицях хороші молодіці, в Копищі танці да пляси, а у Бехи іди за хазяйками да за хлібом».

У давнину вовняні запаски вказаного регіону виготовляли, як і скрізь на Поліссі, в поперечні паски (подібні ткали і на початку ХХ ст.). Пізніше житомирські запаски почали робити «у переклад» і в оздоблення вносити взори,

взяті з відомих житомирських килимів, виготовлених перекладом, а також із завісок – спеціально виготовлених довгих рушників, якими прикрашали образи (орнаментальні елементи в них виконували перекладом). «Дехто взори видумував із голови – багато видумували з голови», – казали оповідачі. Компонували декор у вигляді смуг: на подолку; в долішній частині, майже до пояса; по всій площині. У перших двох випадках узорні композиції поєднували з рядами простих смужок у верхній частині запасок. Наприклад, запаски в горизонтальні кольорові паски вгорі, на подолку прикрашали однією- кількома смугами різної ширини, заповненими меншими чи більшими зображеннями (залежало від ширини смуг): «вітрячками», «східчастими квіточками», «рожами», «кружечками», «зубчастими кривульками з листочками», «ліхтариками», «вазончиками», «грибочками», «качечками», «кривулями з заступцями» та іншими. Також оздоблювали декоративною композицією з центральним узором «у вітряка», «у вазона», «квітки-зірки», або іншого в обрамленні дрібних елементів. Рядами з кількох крупних узорів, нерідко облямованих орнаментальною каймою («берегом»). Найпрестижнішими запасками вважалися ткани у формі маленьких килимків з улюбленим узором «у козака» («у чоловіка») та іншими. Компонували їх усередині (більше) і по низу чи ще по краях обводили широкою каймою з менших узорів, кривуль.

Розглядаючи зразки орнаментів вовняних запасок, можна простежити розвиток декорування названого вбрання: від простих різнокольорових пасочок, смуг з найпростіших за обрисами узорів, смуг, закомпонованих більш розвиненими за малюнком орнаментальними елементами до килимових композицій з стилізованих форм – «вітряка», «козака», «квіточки» тощо. За назвами узорів, які часто відповідали стилізованим видам декоративних елементів, можна простежити і розвиток мотиву орнаменту, побачити тематику застосованих узорів від геометричного – «у плашки», «хрестики», «зубці», «кривулі»; рослинного – «у галузки», «рожі», «квіточки», «маковки», «грибочки»; зооморфних мотивів – «собачки», «качечки», «осака»; предметів побуту – «гребінці», «заступці», «вілочки», «ліхтарики»; зображень людини – «у козака», «у чоловіка», а також архітектурних форм – «у вітряка». Кольорова гама вовняних запасок складалася з різних кольорів. Проте в давніх переважав червоний, чорний, білий. У цілому головним кольором виробу був колір тла («дна»), а в орнаменті всі несли однакове навантаження або виділявся якийсь один, інші були допоміжними.

Одягали вовняні запаски (по всьому Поліссі) прадавнім класичним способом, який дійшов до ХХ ст. – припинали на довгу (додільну) сорочку: «вперід ширшу, задню (на зад), а потім вужчу передню на перід», більше так, щоб вишитий подолок сорочки трохи виглядав. Подібний вид поясного вбран-

ня, схоже, показаний на жінці, зображеній на браслеті давньоруської доби [3]. І сорочка, в яку одягнена жінка – довга, з довгими рукавами, оздоблена вгорі простими поперечними пасочками – дуже нагадує скромні, стриманого оздоблення полотняні сорочки, які побутували разом із запасками, як суто поясным одягом, у північних селах Житомирщини та Рівненщини ще наприкінці XIX – на початку XX ст. Ходили жінки і в трьох запасах: одну припинали до правого боку, другу – до лівого (так, щоб сходились ззаду) і третю – спереду, бо бокові не сходились спереду (с. Макарівка – Київщина). Або дві по боках, третю ззаду на верх їх і фартуха спереду, бо бокові не сходилися» (с. Макарівна – Київщина). У селах Поборниця та Верба на Чернігівщині, с. Пилипівичи на Житомирщині коли жінки йшли до церкви, то на сорочку накладали чотири вовняні запаски: дві по боках і по одній ззаду і спереду, пов'язували красним поясом. В описаних способах носіння вовняних запасок можна вгледіти еволюцію розвитку жіночого поясного одягу від первісного незшитого з однієї деталі (коли на сорочку припинали одну запаску спереду чи ззаду), двох (ззаду і спереду) й більш повнішого – з трьох, чотирьох до зшитого, сформованого з 3–4 пілок – власне спідниці, хоча вірогідно, що у селах спідниці з'явилися під впливом міста.

Однак наприкінці XIX – на початку XX ст. були села, у яких жінки вже так не вбиралися, бо, як переказували в с. Бехи, «сміялися люди, в нас так не ходили, по інших селах носили запаски». Але «у хаті в будень, коли порались, могли одну запаску припнути ззаду, а спереду було так, без нічого», або лише спереду. Накладали спереду і «щоб у коліна було тепло». Вовняні запаски носили і в поєднанні з полотняною запаскою чи фартухом – у різних варіантах. Наприклад як у с. Скурати: «спереду вовняну, а ззаду – полотняну, бо у двох вовняних було важко ходити». Вищеописані способи носіння вовняних запасок були поширені як на Правобережному, так і на Лівобережному Поліссі. З появою літників, спідниць вони почали втрачати своє первісне призначення – суто поясного одягу і набувати нове – прикраси до літника, спідниць. При плахті запаски залишали виконувати ту ж функцію, що й раніше – прикривати сорочку спереду, котра виднілась з-під розпиху плахти і водночас прикрашати її спереду.

До ще давнього жіночого поясного одягу належали запаски, виготовлені з валової пряжі: «валові запаски», «запаски з валу»; «рядняні», рядюжки (Житомирщина, Рівненщина); дюрги, запони (запонки, запонки з рядовини) – Чернігівщина. Ткали їх «у берізку», «у сосонку», «у хвойку», «у ряди». Шили за формою вовняних, в одну пілку: задні – ширшими, передні – вужчими. Наприклад, у с. Хрещате на Чернігівщині «передню робили в один аршин завширшки, а задню – півтора аршини». Виготовляли не прикрашеними «чис-

тими» чи оздобленими перетиком («перетикали перетичками»). У с. Бараші (Житомирщина) на подолку перетикали смугою з перетичок без узорів шириною біля 10 см («брамкою», «брамочкою на долоню»). Припинали на сорочку: одну – ззаду, другу – спереду. Було що їх накладали на вовняну запаску спереду (с. Мрин, Чернігівщина). У валові запаски, дюрги, запони вбиралися, переважно, в холодну пору в будень. До церкви, на свято в них майже не ходили – «вдяглись у вовняні».

Полотняні запаски (портяні, портні, літні) як поясний одяг за такою назвою частіше згадували на Рівненщині, Житомирщині. Там їх ще називали портяники. Шили такий вид одягу в 1–2 пілки, вгорі по боках трохи збирали «заборами в зборки» (біля пояса), «на комірі» (поясі) із зав'язками (торочками, тручками...), були і без паска, але мало. У долішній частині портяники прикрашали перетичками різної ширини («на 1–2 пальці й вужчими»), робили і не оздобленими. Згодом їх почали заволікувати – прикрашати в нижній частині орнаментальними смугами з геометричних і рослинно-геометризованих узорів червоного кольору, червоного з крапленням чорного або синього (взори брали більше з рукавів жіночих сорочок, наміток). Були в ужитку й оздоблені на подолку узорними смугами, а вгорі – перетикані пасочками. Полотнища внизу (передні, якщо були з двох пілок) часом шивали мережкою або й повністю шивали мережковим швом, а «на задній робили глухе шво» (с. Бараї – Житомирщина).

Подібними до полотняних запасок на Лівобережному Поліссі з портової пряжі ткали запонки (запон), хустки. Селяни в с. Ворголь на Чернігівщині говорили: «Раніше була запаска, а зараз називають запон, фартух». Робили їх в одну пілку із зав'язками. Запони виготовляли чистими або «обробленими внизу прутиком» чи «затиканням у квітки (натикали на два поножі)». Прикрашали й вишивкою – рослинними зображеннями, мережкою. Хустки також ткали чисто білими, оздобленими простими поперечними смугами, чи рядами стилізованих квітів, або з чотирьох сторін ближче до краю. По селах казали: «Чисто білі чи в смуги в бідної, у багатих – у квітки». Перелічені види портового поясного вбрання так само одягали на довгу сорочку: одну – ззаду, другу – спереду. Припинали й у інший спосіб, наприклад полотняну запаску до вовняної (на передню), а більше – в теплу пору, в будень, коло хати, біля печі, в жнива (могли її накласти лише одну спереду чи ззаду). На свято їх не скрізь носили. Було, що на сорочку ззаду припинали полотняну запаску, а спереду – вовняну. Полотняні хустки (як поясний одяг) накладали до плахти, на запаску чи на сорочку спереду, ззаду одягали запаску в будень).

Наприкінці XIX – на початку XX ст. в комплект жіночого поясного вбрання увійшли й власне фартухи. Про фартушок у своїй пісні згадувала й жіночка з Житомирського Полісся:

Пісні, пісні, де я вас подію,
Зберу у фартушок – по полю посію,
Як не треба – буду забувати,
А як треба будуть – то буду збирати.

Перші судо фартухи виготовляли з домотканого лляного чи конопляного полотна (згодом – із покупної фабричної матерії), в одну пілку (коротшими за портові запаски), призбираними в паску, або робили закладочки по боках. До пояса (паска, «поясниці – як у спідниці») пришивали зав'язки. З часом фартухи почали робити з двох-трьох полотнищ на зразок однопілкових, із зав'язками чи застібали на гудзик. Відносно оздоблення, то в зазначений період їх не дуже прикрашали. «За царя мало перетикали, та й то вузько», – говорили по деяких селах. «На будень (бідні жінки – не залежно свято чи ні) носили з конопель, не оздобленими («посній», «чисті»), на свято (багатші) – наткані з льону та «прикрашені натиканням (перетичками з червоних, або червоних і чорних ниток)». І все ж з кінця XIX ст. декорування фартухів, як і всього полотняного вбрання, збагачується – збільшується площа натикань, з'являються прості узори («риски», «зубці», «кривулі» й інші), а також орнаменти геометричного, рослинно-геометризованого або рослинного характеру. Компоновка декору на полотнищі стає різноманітнішою. Найвиразнішими варіантами були, коли на подолку прикрашали поперечними смугами (вузькими, ширшими); центральною широкою одноколірною («гальоном») в оточенні вузьких чи широкою з вкомпонованих дрібних узорів або крупніших. Декорували фартухи і по всьому полю – поперечними простими чи узорними різної ширини (головну композицію робили в долішній частині). У трьох пілкових фартухах прикрашали всі три полотнища на подолку або лише два бічні, а переднє залишали чистим, не оздобленим. Декор виконували перетиком, прутиком, натиканням, затиканням, заволікуванням, перебором, «у переклад», «кожушком». Пізніше фартухи почали прикрашати хрестиком, гладдю, мережанням й іншою вишивальною технікою. У формі фартухів у Камінь-Каширському районі Волинської обл. шили полотняні фартушини («пілки», «причіпніки») з однієї пілки, на подолку прикрашеними тканною кольоровою смугою з червоних, чорних і білих ниток. Підрублювали рубцем. Літня жінка з с. Полиці говорила, що «до Польщі на них казали запаски».

Накладали полотняні фартухи на довгу сорочку: одну – ззаду, другу – спереду. Про такий спосіб носіння старожилки часто говорили, що «не за нашої пам'яті так було», «про це баба (чи свекруха) казала». Однак на початку XX ст. жінки ще так ходили і на Правобережному, і на Лівобережному Поліссі. В такий спосіб переважно убиралися бідні жінки – «мужички (не шляхта) носили фартухи спереду і ззаду, переткані внизу, або в перебор на передній,

чи з брижами до 10 см» (с. Обиходи на Житомирщині). Фартуха з однієї пілки припинали і до двох полотняних запасок, одягнених на сорочку (с. Бараші – Житомирщина, с. Карпівка – Рівненщина). Вдягали і по одній: «поверх сорочки, коли порались», «коли жито жали, щоб не пошкодити сорочку – частіше ззаду», «в теплу пору, щоб легше було ходити» чи «спереду вовняну запаску, ззаду – фартух» і навпаки: «ззаду – фартух, спереду – нічого» і навпаки. Коли на сорочку накладали два фартуха, то кінці переднього інколи підтикали спереду під пояс. Припинали також до літників, плахт, спідниць. У пізніші часи з'явилися передники, виготовлені за кроєм фартушин, унизу оздоблені тканням з вишивкою, а також нашитими стрічками («жичками»), оборками («фальбонами»), мереживом («карунками»). Призначалися до церкви, на весілля. Подібні фартухи на початку ХХ ст. були поширені на всьому Поліссі, припинали їх до всіх видів поясного одягу. А в с. Митура на Чернігівщині «вбирались і в попередники – білі полотняні, «набірні» (накладали спереду на сорочку, а ззаду – запаску чи запона). У ХІХ–ХХ ст. на Поліссі побутовували фартухи, пошиті з фабричної матерії різного виду – однокольорові, з малюнком.

На Правобережному Поліссі фартухи використовували також у поховальному обряді – в'язали на хреста. Вішали на хреста і в поминальні дні. Зокрема, в Дубровицькому районі Рівненської обл. старші жінки свої фартухи тримали в скрині. Коли їх питали, нащо вони їх туди складають, вони відповідали: «Як умру, то те, що зостанеться, мені на крижі (хреста) повісять». Після смерті жінки їх по одному в'язали на хреста кожної провідної неділі. У Волинській області покійнику також (старшим людям) на хреста вішали передника, подеколи спеціально пошитого з чорними хрестиками (пізніше – й рушника). Дівчині в'язали вінка, стрічки («підтяжки»), рушника, хлопцеві – рушника. У минулому передники (більші за звичайні фартухи з вишитими чорними хрестами) прив'язували і до придорожніх хрестів («фігур»).

Жіночим поясным убранням, складнішим за попередні види за кроєм та способом одягання, найбагатшим і найрозкішнішим за декором і колористикою, який у досліджуваній період і протягом минулих століть вважався приналежністю заможного жіноцтва, були плахти. З пісенних пам'яток, фольклору відомо, що в давні часи вони входили і в комплект жіночого одягу тогочасної знаті. Наприклад, плахта згадується й у пісні про гетьмана І. Скоропадського та його жінку:

Іван теля пасе,
А Настя булаву несе,
Іван плахту несе,
А Настя булаву несе.

Сировиною для виготовлення плахт служила вовняна пряжа різних кольорів (брали і на основу, і на підкання) високого гатунку. Ткали, в основному, човниковою технікою у домашніх умовах. Побутував зазначений одяг, як і по інших місцевостях України, двох типів. В обох випадках їх виготовляли з двох полотнищ, одношовними – з'єднували декоративним (плахтовим) швом. Тільки в одному варіанті дві пілки однакової довжини зшивали повністю, а в другому – пілки брали десь у два рази довшими і зшивали майже до половини. Полотнища робили, переважно, оздобленими геометричними, геометризваними рослинними візерунками, скомпонованими в різний спосіб у більші чи менші клітинки. Були, як правило, різноманітними за кольоровою гамою: від одноколірних, стриманих, урівноважених у барвах до різнокольорових, строкатих. Від орнаментальних узорів, кольорового забарвлення походили і назви плахт: «хрещата», «синятка», «яблунькова», «у «карти», «у квітки» та інші. Відрізнялись вони і за формою крою: пошиті з двох суцільно зшитих недовгих пілок, називались «станок» – носили більше неможливі жінки та з двох довгих, не до кінця зшитих – «повна», «ціла» («в них убирались, переважно, багаті»). Одягали плахту на довгу сорочку так, щоб вишитий подолок виглядав. Полотнище з двох коротших пілок накладали ззаду, обгортали стан, підперезували поясом. Плахту з двох довгих пілок перегортали незшитими частинами («крилами», «крисами», «передніми») наверх – утворювався поясний одяг із трьох деталей: зшитої (задньої) та двох незшитих (у таких плахтах нижню половину полотнища виготовляли налице, верхню робили навиворіт). Коли їх перегортали, крила ззовні і станок виходили тканими налице. Прикладали повну плахту на спину, крила брали трохи наперед (ззаду вони розходилися, а спереду частіше не сходилися), перед запинали запаскою або фартухом і все це пов'язували поясом – «на зад, на перід і ззаду зав'язували посередині, щоб звисали довгі кінці з китицями». Поясним одягом, який припинали до плахти, були: домоткані тонкоткані суконні запаски (одноколірні – червоні, чорні, сині, вишневі, зелені чи ще орнаментовані на подолку або по всьому полю), виготовлені з фабричної тканини: шерстяні, парчеві, атласні, шовкові («та такі не в усіх були – в багатих»).

Носили плахти як жінки, так і дівчата, призначалися «на свято» – «не в кожную неділю їх одягали», «на велике свято», «на годовий празник», «на весілля», «на вінчання – молода в плахту вбиралась». Використовували їх і у весільному обряді – крім того, що в плахту одягалася наречена, після вінчання у неділок її чіпляли на дворі на тичці «як доказ цноти нареченої» (Чернігівщина). У то й же день молода різала стрічки («строчки») від вінка й роздавала всім дівчатам та молодіцям – «гостинці». Щодо весільного вінка, то в с. Ворголь

існувала традиція: «як у нареченого є пасіка, то молоду вели до нього у вінку, щоб бджола велась, а як не було бджіл, то вели вже в очіпку». Тоді в молодого на стіну хати вішали кілкового рушника і молода повинна була кланятися та цілувати порога хати, в яку її приводили (с. Фесківка).

У XIX ст. у селах на заміну старим традиційним незшитим видам поясно-го вбрання, з'являється новий тип одягу – спідниці. Якийсь час вони існували паралельно із запасками, плахтами, але згодом почали їх поступово витіснити, і в перші десятиліття XX ст. стали домінуючими не лише на Поліссі, алу й у всій Україні. Пошиті, здебільшого, за одним фасоном, вони були не однаковими за матеріалом, декором, кольоровим забарвленням і мали різні назви: літники, бурки, саяни, андараки, ленки, спідниці тощо. Давніші з них літники, які найбільшого поширення набули на Правобережному Поліссі. Однак на межі XIX – початку XX ст. існували села, в яких їх тільки почали носити. Зокрема, в с. Обиходи на Житомирщині старші мешканці говорили, що при них «на сорочку одягали дві запаски або два фартухи і тоді з'явилися спідниці, літники». А в с. Полиці (Волинська обл.) жінка згадувала, що «за моєї пам'яті почали носити літники». Головною причиною не загального поширення нового виду одягу була бідність населення. Старі селяни пояснювали: «Не всі могли мати літника – в багатих були» або «Як жінка була в літнику, та ще й у запасці, то це була багата». Для пошиття використовували домоткану сукняну тканину, менше з порту. Кроїли з трьох-чотирьох полотниць, угорі збирали дрібними складочками («фрясованими»), брали на пояс (пасок, опасок, комір, поясницю) із зав'язками (шили з розпоріхом). Тканину виготовляли більше в різнокольорові вузькі (різних комбінацій) поздовжні, ритмічно повторювані смужки (плахи, плахами – с. Старосілля на Київщині). У пізніших літниках різнобарвні смужки стали поєднувати з пасочками, орнаментованими зубчиками («на зубчики»), дрібними геометричними й геометризованими зорами, стилізованими квітами (передню пілку «вставку» іноді робили відмінного від інших за декором). Носили й одноколірні (червоні, сині, зелені, менше чорні), в кольорові клітинки («картаті», «у кліточки», «у хрещик») – снували і ткали «різними нитками». Або чисто червоні й перетикані внизу поперечними смугами чи ще «затягані квіточками між кольоровими пасочками». Вбиралися у літника вдома, на вулицю, до церкви, на свято тощо. У с. Усте часом приказували:

Стільки літник да спідниця –
Гарна, славна молодиця,
Ой, як поїде жито жати,
Любо мило розмовляти.

Одягали на сорочку: коли вона була довгою, так, «щоб подолок, оздоблений заволіканням, трохи виглядав» або й не виглядав, або й ні – якщо сороч-

ку шили, короткою. У с. Старосілля на Київщині, коли жінка ходила вдома чи на вулиці, то могла подолок літника спереду за два кінці підтикнути за пояса (у церкву, на свято вбиралися з опущеним низом)». До сукоонних теплих спідниць, які носили жіночки, належали також андараки, бурки, саяни, димки, ленки, рандюх. Подекуди такими назвами називали звичайні літники або бурку могли назвати ленкою (Любомльський район). Шили їх з домотканої шерстяної тканини з однієї – п'яťох пілок (переважно, трьох – чотирьох) за формою літника. Подібними до літників виконували і декор цих спідниць: у поздовжні різнобарвні паски, поперечні (в с. Полиці на бурку в поздовжні смужки казали «поздовжня, а в поперечні – «поперечна»), клітчасті, одноколірні. У долішній частині прикрашали нашитими стрічками, застроченими горизонтальними складками, облямовували оксамитом, тасьмою тощо. Колористика зазначеного одягу відзначалася барвистістю, розмаїтістю.

Не можна обминути й полотняних спідниць – чисто білих, пофарбованих у якийсь один колір. У с. Максим на Чернігівщині полотняні чорні спідниці несли й знак жалоби: дівчина сирота виходила заміж у чорній спідниці. У с. Зазірки (Сумщина) на весіллі в сироти, як не було в молодій чи молодого, матері (батька) співали: «Є у мене мати (батько) та далеко...». Особливо не можна пройти повз класичні вже види полотняних спідниць з суто локальними особливостями, характерними для того чи іншого регіону. Наприклад, чепурних білих спідниць-фартухів (Волинська, Рівненська області), оздоблених на подолку широкими, «на чотири пальці», скромно орнаментованими смугами («галльонами») з червоних ниток («балфою»). Правда, в с. Карасин про спідниці-фартухи, прикрашені балфою, говорили:

Де бальфований фартух,
То там сидить мужицький дух.

Ошатним виглядав і повний полотняний одяг жінки цього регіону, зокрема в селах Камінь-Каширського району: сорочка, спідниця-фартух і припнута до спідниці фартушина, виготовлені з білої домотканої тканини – сорочка прикрашена на вставках і рукавах, а фартух і фартушина над нижнім краєм натиканням, смугами з простих узорних елементів («рисок», «зубчиків», «квадратиків», «кривуль»). Геометричний характер даного орнаменту був обумовлений використанням у оздобленні тканини човникової техніки «кожушком». У 20–30 роках ХХ с. у цьому регіоні полотняну тканину на спідниці, фартушини, рукава сорочок почали ткати й картати, додатково прикрашаючи тканими орнаментальними смугами «кожушком», заволікуванням, хрестиком. Крій спідниць робили традиційним.

До яскравих зразків такого виду одягу належали й трохи інші за оздобленням полотняні спідниці Волинської, Рівненської областей – чисто білі,

в поперечні сіро-білі паски, згруповані по всьому полю різними комбінаціями, ткані в клітинку. Внизу або й до пояса багато прикрашені тканими горизонтальними узорними смугами (вужчими, ширшими), облямованими пасочками – акцент декору робили в долішній частині. Орнаментальні мотиви становили геометричні, рослинно-геометризовані взори. При оздобленні застосовували червоний колір, червоний з чорним чи з синім. Спідниці-фартухи згадували й у весільній пісні на Рівненщині:

Ой, чия то родина
Кругом діжки ходить?
Вийди [ім'я] да на двор,
Розпусти фартух на сім пол,
Да нехай той фартух замає,
Та нехай родина гуляє.

Осібне місце на Правобережному Поліссі займали широкі спідниці з білого, тонко тканого серпанкового полотна, вгорі по боках прикрашені червоними (червоними в обрамленні чорних) орнаментальними смугами з геометричних узорів, облямованими одноколірними пасочками. Надто легкими, ніжними вони виглядали в поєднанні з такими ж сорочками, фартухами. До мало поширених (за назвою) полотняних спідниць відносились портянки (Костопільський район), окружник (Володимирецький район), портюх (Заріччянський район), спідниці-ленки (Старовижівський район). Шили в одну-три пілки, зібраними в зборки, на комірі з зав'язками або на гудзику. Внизу оздоблювали тканими, вишитими кольоровими узорними смугами тощо.

Слід зазначити, що композиційне, орнаментальне та кольорове вирішення декору давніх полотняних спідниць було злагоджене, згармонізоване з декоративним оформленням сорочок, фартухів, разом несли своєрідні художні локальні особливості, виразні і неповторні.

Хоча в другій половині XIX ст. вовняні та полотняні спідниці, виготовлені з домотканої тканини, ще були досить розповсюдженими, проте з того часу вони вже почали відживати свій вік, поступатися місцем також широким спідницям, але пошитим з купованої фабричної матерії: шерстяної, ситцю, атласу. Шили їх широкими, оздоблювали нашитими стрічками, пришитими шлярками, мереживом. Прикрашали також прошитими над нижнім краєм складочками, подолок облямовували плисом чи іншою тканиною. Наприкінці XIX ст. – на початку XX ст. повсюдно були поширені полотняні спідниці, орнаментовані вибіркою.

Польові матеріали, зібрані під час експедицій (не спеціально проведених за даним питанням) в деяких селах північних районів Волинської, Рівненської, Житомирської, Київської, Чернігівської й Сумської областей у 1978–1985 роках –

тоді, коли ще можна було побачити предмети минувшини, отримати відомості від людей, народжених наприкінці XIX – на початку XX ст. – свідків старої традиційної народної культури – дали можливість ще раз дослідити один зі складових видів жіночого одягу – поясний; пересвідчитись, що на Українському Поліссі в зазначений період явно зберігалися древні самобутні типи поясного вбрання, способи носіння, котрі протягом століть переходили з покоління в покоління, хоча з часом вони трохи видозмінювалися; побачити, що на тому етапі вже були оформлені й регіональні класичні ознаки поясного одягу, які відзначалися різноманітністю форм, призначення, багатством оздоблення; а також те, що з кінця XIX – початку XX ст. – часу широкого розповсюдження різних видів фабричної тканини, нових засобів декорування – почалася й поступова руйнація традиційних типів досліджуваного одягу – відбулася заміна давніх компонентів сучаснішими, змінився декор, з'явилися нові зразки, які в першій половині XX ст. майже повністю витіснили з селянського вжитку старі усталені форми жіночого поясного вбрання, як і взагалі класичного селянського одягу на Україні.

Список інформаторів

Волинська область

Камінь-Каширський район

записано в с. Видричі в 1978 р.: від Мартинюк Т.Г., 1921 р.н.; записано в с. Карасин в 1980 р. від Трохимчук М.Й., в 1894 р.н.; записано в с. Пнівне в 1980 р. від Матинюк Ф.П., 1915 р.н.; записано в с. Полиці: в 1978 р. від Зрум Т.Я.; Моніц М.М., 1929 р.н.; Шевчик К.Г., 1908 р.н.; в 1979 р. від Качан Г.Л., 1927 р.н.; Мельник П.Й., Филипок Т.М., 1900 р.н.; в 1984 р. від Федчик А.Я., 1911 р.н.; Федчик М.Я.

Локачинський район

записано в с. Колпитів у 1981 р.: від Остафюк Ф.І., 1904 р.н.; Творовського П.С., 1892 р.н.

Маневицький район

записано в с. Копилля в 1981 р. від Матвійчук Н.Г., 1911 р.н.;

Ратнівський район

записано в с. Самари в 1978 р. від Козюпи Г.П., 1898 р.н.; Концевич О.А., 1898 р.н.

Ржищеньський район

записано в с. Навіз в 1981 р. від Будчик Ф.П., 1897 р.н.; Бучик У.К., 1889 р.н.; Климівлан Ф.А., 1900 р.н.

Рівненська область

Березнівський район

записано в с. Поляни в 1980 р. від Ковалевич С.Л., 1910 р.н.

записано в с. Яцькевичі в 1980 р.: від Лескової Г.С., 1899 р.н.; Ліскової Г.Л., 1906 р.н.;

Стрілець М.Л., 1899 р.н.

Дубровицький район

записано в с.В.Озера в 1981 р. від Гушич М.А., 1894 р.н.

записано в с. Крупове в 1977 р. від Красько А.Я.; Мозоль М.Д.; Мозоль М.М.;

Шеремет Т.В.

Гоцанський район

записано в с. Вовкошів в 1984 р. від Вершило Т.Л., 1902 р.н.

Рівненський район

записано в с. Застав'є в 1984 р. від Шило К.А., 1899 р.н.; Шило К.І., 1899 р.н.; записано в с. Козлин в 1984 р. від Мельничук М.В., 1902 р.н.

Рокитнівський район

записано в с. Біловіж в 1978 р.: від Кушнір Я.А., 1928 р.н.; Мельник Х.М., 1928 р.н.; Павлушенко Л.Д., 1913 р.н.; в 1983 від Гаврилук С.Ф., 1908 р.н.
записано в с. Блажеве в 1983 р., від Цалко Н.С., 1936 р.н.
записано в с. Мушня в 1981 р., від Приймак М.в.А., 1899 р.н.
записано в с. Кам'яне в 1981 р. від Колядич Д.Т., 1909 р.н.
записано в с. Карпилівка в 1980 р. від Брички Г.І., 1921 р.н.; від Сороки Ф.Г., 1893 р.н.
записано в с. Кисоричи в 1978 р. від Марцинкевича К.В., 1910 р.н.

Сарненський район

записано в с. Орлівка в 1983 р. від Яськевич П.Д., 1900 р.н.
записано в с. Стрільськ в 1983 р. від Равич О.О., 1898 р.н.
записано в с. Тріскине в 1983 р. від Мосійчук Г.П., 1907 р.н.

Житомирська область*Смильчинський район*

записано в с. Бараші в 1978 р. від Гудзь О.І., 1911 р.н.; Зінченко Д.Н., 1912 р.н.
записано в с. Качичне в 1978 р. від Шевчук У.Г., 1888 р.н.
записано в с. Межирічка в 1978 р. від Стецюк Г.І., 1909 р.н.
записано в с. Миколаївка в 1978 р. від Дорош Т.Т., 1898 р.н.
записано в с. Неділиця в 1978 р. від Ревчук С.Г.
записано в с. Осівка в 1978 р. від Авраменко У.Л., 1903 р.н.
записано в с. Рудня Іванівська в 1978 р. від Кашпуренко А.Ф., 1891 р.н.
записано в с. Середи в 1978 р. від Жабровець П.І., 1911 р.н.

Коростенський район

записано в с. Берестовець в 1978 р. від Потапчук 1902 р.н.; записано в с. Бехи в 1979 р.: від Бех О.І., 1895 р.н.; Калашник Г.А., 1917 р.н.
записано в с. Великий ліс в 1978 р. від Дідковської Г.П., 1898 р.н.
записано в с. Дідковичі в 1978 р.: від Лукьяненко О.А., 1919 р.н.; Сергієнко Г.Т., 1907 р.н.
записано в с. Купеч в 1979 р. від Ходаківської Ф.Ф.
записано в с. Лісовщина в 1979 р. від Березюк Г.А., 1901 р.н.
записано в с. Обиходи в 1978 р. від Орошенко С.З., 1902 р.н.
записано в с. Пашине в 1978 р. від Пашинської Г.І., 1920 р.н.
записано в с. Сарновичі в 1978 р.: від Мушинської Г. В., 1888 р.н.; Орищенко Л.П., 1900 р.н.

Лугинський район

записано в с. Липники в 1979 р. від Залеваха А. Г., 1924 р. н.

Нльград-Волинський район

записано в с. Вербівка в 1978 р. від Міхнюк Т.А., 1893 р.н.
записано в с. Пилиповичі в 1978 р. від Найдюк П.Я., 1903 р.н.
записано в с. Ходурки в 1978 р.: від Бугайчук Л.С., 1908 р.н.; Бугайчук П., 1906 р.н.; Прищепи Ф.Г., 1889 р.н.

записано в с. Ярунь в 1978 р. від Свиденюк М.І., 1923 р.н.

Овруцький район

записано в с. Деркачі в 1978 р. від Речиць М.Д., 1892 р.н.
записано в с. Левковичі в 1978 р.: від Левковської М.Ф., 1909 р.н.; Невмержицької С.В., 1901 р.н.

записано в с. Липські Романи в 1978 р. від Невмержицької Д.С., 1904 р.н.; Невмержицького П., 1901 р.н.

Олевський район

записано в с. Стугівщина в 1978 р. від Бондарчук Г.О.; Бондарчук М.М., 1894 р.н.; Бондарчук О.Т., 1915 р.н.; Левковського С.П., 1914 р.н.; Невмержицької Н.Д., 1901 р.н.; Харкевич П.Т., 1924 р.н.

записано в с. Зубковичі в 1980 р. від Гергало І.І., 1923 р.н.

записано в с. Комсомольське в 1980 р. від Ковальчук С.П., 1920 р.н.

записано в с. Копище в 1978 р.: від Булько Г.С., 1911 р.н.; Снігур А.Л., 1916 р.н.

записано в с. Лопатичі в 1980 р.: від Гончарук П.М.; Тимошук Ф.І., 1906 р.н.

записано в с. Майдан в 1980 р. від Остапчук М. М., 1912 р.н.

записано в с. Сушани в 1978 р. від Саюк М. Г.

записано в с. Хочине в 1978 р.: від Гречки П.М., 1906 р.н.; Гречки О.Ф., 1905 р.н.

Радомильський район

записано в с. Веприн в 1978 р. від Гилик Я. І., 1897 р.н.

записано в с. Вирва в 1978 р. від Дудки Н.Я., 1888 р.н.

Київська область

Іванківський район

записано в с. Кухарі в 1984 р. від Довженко І.А., 1907 р.н.

записано в с. Любимівка в 1984 р. від Шарикової В.Р., 1900 р.н.

записано в с. Макарівка в 1984 р. від Пархоменко М.Г., 1910 р.н.

записано в с. Федорівка в 1984 р. від Вовни Є. К., 1900 р.н.

Києво-Святошинський район

записано в с. Лебедівка в 1985 р. від Буяло О.І., 1900 р.н.

записано в с. Нижча Дубечня 1985 р. від Лисак І.П.

записано в с. Новосілки в 1984 р. від Шекун О.І., 1893 р.н.

Поліський район

записано в с. Денисовичі в 1984 р.: від Белько Н. Ф., 1902 р.н., Музиченко М.І., Четирко О.С., 1903 р.н.

записано в с. Залісся в 1984 р. від Бушми В.С., 1907 р.н.

записано в с. Новосілки в 1984 р. від Шекун О.І., 1892 р.н.

записано в с. Новошипелечі в 1984 р. від Богнюк П.Г., 1894 р.н.

записано в м. Поліське в 1984 р. від Хлівнюк М.Ф., 1912 р.н.

записано в с. Приборське в 1984 р. від Давидюк М.П., 1905 р.н.

записано в с. Старосілля в 1984 р.: від Лавриненко Є.С., 1909 р.н.; Нечипоренко Г.І., 1902 р.н.

записано в с. Тараси в 1984 р. від Каталівської К.Я., 1900 р.н.

записано в с. Товстий Ліс від Глюзи В.Т., 1909 р.н.;

Чернігівська область

Козелецький район

записано в с. Максим в 1985 р. від Буряк С.М., 1920 р.н.

записано в с. Хрещате в 1985 р. від Литошенко О.Г., 1902 р.н.

Коропський район

записано в с. Вербя в 1985 р.: від Войтенко І.І., 1910 р.н.; Темнюк П.А., 1910 р.н.

Корюківський район

записано в с. Олешня в 1980 р. від Резниченко М.Д., 1906 р.н.

записано в с. Охрамівичі в 1980 р. від Ярмоленко Г.Д., 1907 р.н.

записано в с. Савинки в 1985 р. від Карандинки Т.Т., 1907 р.н.

Кролевецький район

записано в с. Ворголь в 1985 р. від Москаленко М.А., 1893 р.н.

Менський район

записано в с. Осьмаки в 1980 р. від Соколенко С.Ф., 1898 р.н.

записано в с. Семенівка в 1980 р. від Обловещької Т.А.

записано в с. Фесківка в 1980 р. від Бреус Є.М., 1890 р.н.

Ніжинський район

записано в с. Заньки в 1980 р. від Панченко Я.В., 1906 р.н.

записано в с. Колісники в 1980 р.: від Булах С.Ю., 1895 р.н.; Калитки В.Ф., 1920 р.н.;

Охонько П.М., 1890 р.н.

записано в с. Стодоло в 1980 р. від Власенко М.М., 1913 р.н.; Коваль Т.Ф., 1896 р.н.

записано в с. Шатура в 1980 р. від Сердюк М.М., 1890 р.н.; Сердюк П.О., 1907 р.н.

Носівський район

записано в с. Жовтень в 1985 р. від Бурячок Є.Т., 1904 р.н.

записано в с. Жуківка в 1985 р.: від Музи М.Л., 1918 р.н.; Реви Г.Т., 1915 р.н.

записано в с. Лихачів у 1980 р.: від Горбатюк І.Х., 1919 р.н.; Колоші П.П., 1915 р.н.;

Мірошніченко Є.О., 1912 р.н.

записано в с. Роздольне в 1985 р. від Морської Є.С., 1907 р.н.

записано в с. Червоні Партизани в 1985 р. від Очківської М.С.

Сосницький район

записано в с. Авдіївка в 1980 р.: від Кравець М.С., 1928 р.н.; Кравець С.Д., 1913 р.н.

записано в с. Хлоп'яники в 1980 р. від Шуриги Н.Д., 1900 р.н.

Сумська область*Глухівський район*

записано в с. Баничі в 1985 р. від Сухорутченко Є.П., 1900 р.н.

Конотопський район

записано в с. Шаповалівка в 1985 р. від Величко М.П., 1914 р.н.

Кролевецький район

записано в с. Зазірки а в 1985 р.

записано в с. Литвинівка в 1985 р. від Ющенко О.М., 1912 р.н.

Джерела та література

1. Оляничин Д. Опис подорожі шведського посла по Україні // Записки Наукового товариства імені Тараса Шевченка. – Львів, 1937. – С. 154.
2. Василенко В.М. Русское прикладное искусство. – Москва: «Искусство», 1977.
3. Де ля Фліз. Альбом. Т. I–II. – К., 1996.

Бойченко В.Ф. Женская поясная одежда украинского Полесья (на материалах экспедиций)

На полевых материалах, собранных во время экспедиций в некоторых селах северных районов Вольнской, Ровенской, Житомирской, Киевской, Черниговской и Сумской областей в 1978–1985 гг. автор ещё раз исследовал один из составляющих видов женской одежды – поясной. Показал, что на Украинском Полесье в конце XIX – начале XX ст. явно сохранялись древние самобытные типы поясной одежды, способы их ношения.

Ключевые слова: женская поясная одежда, полотняные и шерстяные юбки, запаски, фартуки, плахта.

Boychenko V.F. Women's waist clothes of Ukrainian Polissya zone (based on expedition materials)

According to the field materials which were collected during the expeditions in some villages of the northern regions of Volyn, Rivne, Zhytomyr, Kyiv, Chernihiv and Sumy Regions in 1978–1985, the author analyzed once more one of the constituent types of women's clothes called belt type. It was shown that people of Ukrainian Polissya were keeping the ancient original types of belt clothes and ways of their wearing.

Key words: woman's belt clothes, linen and woolen skirts, zapasky, aprons, plakhta.

Надійшло до редакції: 12.10.2015 р.